

Ι. Α. ΓΕΩΡΓΑΚΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ο ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Σελ. 513—528)

Ο ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (*)

Εὐγενές Ἀκαδημαϊκὸν ἔθιμον, κυρωθὲν μάλιστα καὶ ἀπὸ νομοθετικὴν πράξιν τῆς πολιτείας, θεσπίζει ὅπως, κατὰ τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἁγία ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων τιμᾷ τὴν μνήμην τῶν τριῶν κορυφαίων πνευματικῶν τῆς στηριγμάτων. τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα τοῦ Ἑθνους, μνημονεύουν καὶ αὐτὰ «τὸν ὑψίστην καὶ θεοπρεπῶς δογματίσαντα» Βασίλειον, τὸν «τὰ βᾶθη τοῦ πνεύματος ἐκζητήσαντα καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ Παιδείᾳ Ἑλληνικῇ διαβοήτους ὑπερβαλόντα» Γρηγόριον καὶ τὸν «τὰ θεῖα ἐν ὁμαλωτέρᾳ φράσει σαφηνίζοντα» Χρυσόστομον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πνευματικὴ παράδοσις καὶ νόμος, ἐκκλησία καὶ κράτος, λατρεία καὶ παιδεία, καθιεροῦν ἀπαραγράπτως τὴν ταυτόσημον ἐννοιαν τῆς σημερινῆς ἐπετείου, ὡς ἐπετείου τῆς πίστεως καὶ τῶν γραμμάτων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐφ' ὃ, διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι τῆς σχολῆς τυχῆς, προσήλθομεν σήμερον, ὅπως κατ' ἔτος, εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτήν, διὰ νὰ ἐπιτελώσωμεν διπλοῦν εἰς ἱερότητα χρέος: Νὰ τιμήσωμεν τοὺς σήμερον ἐορτάζοντας οἰκουμηνικούς πατέρας, ὄχι μόνον διὰ τὸν Θεόπνευστον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ βίον των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἰδιαίτεράν ὄλωσ ἰδιοσυγκρασίαν, ἡ ὁποία διέπει τὸ πνευματικὸν των ἔργον καὶ τὸ καθιστᾷ κτῆμα καὶ μνημεῖον τοῦ γενικωτέρου πολιτιστικοῦ ἐνδιαφέροντος ὄλων τῶν ἐπιγενομένων ἐποχῶν.

Πράγματι, σύμβολον ἀθανάτου διανοήσεως καὶ πηγὴ ἀκαταλύτου ἀρετῆς εἶναι τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐνσαρκώνει τὸ σήμερον τιμώμενον ἱερὸν τρίμορφον. Καὶ τοῦτο διότι, ἀνάγλυφος ἐμπεριέχεται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, ὁ αἰώνιος ἐναγκαλισμὸς τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ιδεώδους τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ λυτροφόρον μήνυμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐναγκαλισμὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη αὕτη αὕτη ἡ σύγχρονος πολιτιστικὴ μας ὀντότης καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνεκρατήθησαν μέχρι σήμερον ἀπὸ τὴν ἄρνησιν καὶ τὸν ἀγνωστισμόν, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ διαρκῶς ἐναλλασσόμενοι καὶ ὄλοι ἐκεῖνοι αἱ θανασίμως ἀγωνιώδεις μεταπτώσεις, χαρακτηριστικαὶ ὅσον τίποτε ἄλλου, τοῦ συχνὰ ἀμφιβάλλοντος καὶ συχνὰ ἀπαισιοδοξοῦντος Εὐρωπαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ.

(*) Διάλεξις γενομένη τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1951 εἰς τὴν «Ἀριστοτέλειον» αἴθουσαν τῶν τελετῶν τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἡ διάλεξις αὕτη δημοσιεύεται ἐνταῦθα ἀντὶ ἄλλης συνεισφορᾶς τοῦ γράφοντος εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Σχολῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ὑπηρετῶν ὡς Γενικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου, ἀπουσίαζεν καθ' ὄν χρόνον συνετάσσετο ὁ ἀνὰ χεῖρας τόμος.

Ἡ προηγηθεῖσα διαπίστωσις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν συστατικῶν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς διαρθρώσεως τῆς ἐποχῆς μας, δύο εἶναι τὰ ρεύματα τὰ ὅποια ἀνακύπτουν καλύπτοντα καὶ τὰς λεπτοτέρας τῶν πολιτιστικῶν τῆς πτυχῶν—ὁ κόσμος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ—ἔχει ἀπὸ αἰῶνων τῶρα καταστῆ ἡ ἀναμφισβήτητος συνείδησις τοῦ πολιτιστικοῦ μας περιεχομένου, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑπάρχη, οὔτε λόγος, οὔτε ἀνάγκη, νὰ ἐπιμείνη κανεὶς ἰδιαιτέρως ἐπ' αὐτῆς.

Ἐφ' ὃ καὶ κλασικῶς παραδεδεγμένος εἶναι ἐν προκειμένῳ ὁ ἐκ παραδόσεως ἐπικρατήσας χαρακτηρισμὸς του! Πολιτισμὸν μας καλοῦμεν ὅλοι, τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν Πολιτισμὸν.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἀναμφισβήτητος καὶ βεβαία καὶ ἂν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ δισυπόστατος αὐτῆ μορφή τοῦ πολιτιστικοῦ φαινομένου τῆς ἐποχῆς μας, τόσον προβληματικὴ καὶ σφύζουσα διαφορῶν ἐρμηνευτικῶν δυνατοτήτων εἶναι αὕτη, ὅταν πρόκειται νὰ ἐρευνηθῆ ἡ ἐσωτέρα τῆς ἰσορροπία καὶ νὰ διαπιστωθῆ ἡ βαθυτέρα τῆς διαλεκτικῆς. Καὶ τοῦτο διότι ἀκριβῶς τὸ γεγονός τῆς συνθετικῆς μορφῆς τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὡς προϊόντος δηλ. καὶ ὡς κράματος δύο κόσμων διαφοροῦ ἱστορικοῦ πρίσματος καὶ διαφοροῦ πνευματικοῦ προορισμοῦ, θέτει αὐτομάτως ἐπὶ τάπητος τὸ θέμα τῆς καθ' ἕκαστον πνευματικῆς τῶν ἰδιοσυγκρασίας, τῆς ἀμοιβαίας ἐπ' ἀλλήλων ἐπιδράσεως καὶ τέλος τῆς μεταξὺ τῶν ὁμοιογενείας. Διότι οὔτε αὐτὸ τὸ τελευταῖον ζήτημα δὲν λύει a priori ἡ διαπίστωσις τοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς συνυπάρξεως δύο πνευματικῶν κατευθύνσεων ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς-πνευματικῆς περιόδου, ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ πολιτισμοῦ.

Μήπως ἡ ἔννοια τῆς καθ' ὅλου πολιτιστικῆς ἀρμονίας, δὲν μᾶς ἀποκαλύπτει συνήθως κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἱστορικῆς τῆς ἐνσαρκώσεως, ὅτι ἀκριβῶς τότε εἶναι πληρεστέρα καὶ καθολικωτέρα, ὅταν ἡ πνευματικὴ τῆς ἰσορροπία ὀφείλεται εἰς τὴν διαλεκτικὴν συνύπαρξιν δύο ὀξύτατα ἀλλημαχομένων καὶ ριζικῶς ἀντιθέτων ρευμάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς διανοήσεως;

Αὐτὸς καθ' αὐτὸν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, δὲν ὀφείλει μήπως τὴν ἀπαράμιλλον πληρότητα τῆς αἰωνίας παρουσίας του καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι, μὲ τὸν αὐτὸν παλμόν, συνταράσσει ἐξ ἴσου βαθέως τὰς δύο πλέον ἀντιθέτους πτυχὰς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ δημιουργίας, ἐκείνας ἀκριβῶς τὰς ὁποίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Nietzsche ἐσυνηθίσαμεν νὰ ὀνομάζωμεν : τὸ Ἀπολλώνιον καὶ τὸ Διονυσιακὸν στοιχεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ζωῆς;

Ἐξ ἄλλου, δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος διὰ τὴν ὀρθὴν σύλληψιν μιᾶς λέξεως καὶ μιᾶς ἐννοίας, ἀπὸ ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν ὁποῖον συνιστᾷ ἡ ἐπὶ χιλιετηρίδας μηχανικὴ καὶ ἀκριτος ἐπανάληψίς τῆς. Ἰδίως ὅταν ἡ ἐπανάλη-

ψις αὕτη, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν λέξεων «Ἑλληνοχριστιανικός πολιτισμός» εἶναι προῖον τῆς πλέον ἀκατανικήτου μαγείας τὴν ὅποιαν ἤσκησαν ποτὲ ἐπὶ τῆς διανοήσεώς μας οἱ δύο ὠραιότεροι καὶ πολυτιμότεροι μῦθοι τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐξ οὗ καὶ μοιραίως ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς συνειδητῆς καὶ ἀκριβολόγου διαπιστώσεως τῆς καθ' ἕκαστον ἐκτάσεως καὶ τῆς ποιότητος τῆς συνεισφορᾶς τῶν δύο αὐτῶν κοσμογονικῶν ρευμάτων, εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς σημερινῆς μας ζωῆς. Κυρίως δὲ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἑλληνικὸν τῆς σκέλος. Διότι ὁ Χριστιανισμός, τόσον ὡς πίστις, ὅσον καὶ ὡς ἱστορικὴ Ἐκκλησία, περικλείει τὴν πνευματικότητά του, ἐντὸς τῶν ἀκάμπτων πλαισίων τοῦ δόγματος καὶ δὲν ἀφίνει εἰς τὸν ἐρευνητὴν τῆς οὐσίας του, τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην τῶν προϋποθέσεων, μὲ τὴν ὅποιαν εἶναι συνήθως ἐξοπλισμένος ὁ μελετητῆς ἐνὸς πολιτιστικοῦ μόνον φαινομένου. Ἐλευθερίαν, ἡ ὅποια ὡς γνωστὸν δύναται κάλλιστα νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν διατύπωσιν μίας ἄλλοτε περισσότερον καὶ ἄλλοτε ὀλιγώτερον ἠθελημένης αὐθαιρεσίας.

Τὸ τί συνιστᾷ διὰ τὴν ζωὴν μας καὶ πῶς ἐπιδιώκει νὰ τὴν διαπλάσῃ ὁ Χριστιανισμός, μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει μόνη καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀλάθητος ἡ Ἐκκλησία του, ἐνῶ τὸ τί συνιστᾷ διὰ τὴν ζωὴν μας ὁ κόσμος τῶν Ἑλληνικῶν Ἰδεωδῶν, τὸ ἐρευνᾷ, διὰ μέσου τῶν σκωπτῆλῶν δαιδάλων τῆς ὑποκειμενικῆς σχετικότητος, ὁ διανοούμενος ἄνθρωπος.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε συνήθως εὐτυχῆς ὁ διανοούμενος ἄνθρωπος, τόσον τῆς ἐποχῆς μας, ὅσον καὶ ἄλλων προγενεστέρων, ἰδίως δὲ τῶν κατ' ἐξοχὴν «διαφωτισμένων» ἐποχῶν, εἰς τὴν ὀρθὴν σύλληψιν καὶ τοποθέτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐντὸς τῆς δυαδικῆς συνθέσεως τῆς πολιτιστικῆς μας ἀτμοσφαιρας. Διότι συνήθως τὴν δυαδικὴν αὐτὴν σύνθεσιν τὴν ἐμφανίζει ὡς ἀπαρτιζομένην ἀπὸ δύο ποιοτικῶς ἐντελῶς διάφορα πνευματικὰ σκέλη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν, τὸ Ἑλληνικόν, ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπὶ ἐξωτερικῶν κυρίως κριτηρίων, στηριζομένην ἁρμονίαν τῆς ἀνθρωπίνης συμβιώσεως, εἰς τὴν κλαστικότητά της, ἐνῶ τὸ ἄλλο, τὸ Χριστιανικόν, καλύπτει ἀποκλειστικῶς τὴν ἐσωτερικὴν πάλιν τῆς ἀγωνιώσεως πρὸς λύτρωσιν ἀνθρωπίνης ψυχῆς, συνιστᾷ τὴν μεταφυσικὴν τραγωδίαν της.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, συμφώνως πρὸς μίαν ἀντίληψιν, τὴν ὅποιαν δύναται κανεὶς ἀφόβως καὶ ἄνευ ὑπερβολῆς νὰ ὀνομάσῃ τρέχουσιν καὶ κοινὴν, ἡ σύλληψις τοῦ πολιτιστικοῦ φαινομένου τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἡ ἀναγωγή του εἰς τοὺς πνευματικούς του μύθους, ἐμφανίζει τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπροσωπεύουσιν τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν γνωστικῶν στοιχείων τῆς μορφωτικῆς του αἰγλης, ἐνῶ ἡ θρησκευτικότης του ἀποδίδεται εἰς μίαν ἄλλην ἐντελῶς προέλευσιν. οὐδαμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχουσιν πρὸς τὴν προηγουμένην καὶ τῆς ὁποίας τὸ κύριον ἀκριβῶς χαρακτηριστικόν, ἔγκειται εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὴν γένεσίν της, ἀπουσίας.

Τὴν τοιαύτην ὁμως αὐστηρὰν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο θεμελιωδῶν πα-

ραγόντων τῆς συνθέσεως τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, οὔτε τὰ πράγματα δικαιολογοῦν, οὔτε οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι Χριστιανοὶ ἠθέλησαν, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς των καταγωγῆς καὶ παιδείας ἦσαν, καλλίτερον παντὸς ἄλλου, εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν πνευματικὴν ποιότητα τῆς συναντήσεως ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐφωτίσθη, φωτίζεται καὶ θὰ φωτίζεται ὁ δρόμος τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐπὶ τῆς Γῆς ἀνθρωπισμὸς καὶ ἐφ' ὅσον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀξίων τοῦ κόσμου θὰ ἴσταται ἡ θεία τῶν ἀνθρώπων ἀξιοπρέπεια.

Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ ἐδιδάχθη καὶ ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ ἐκείνους ἀκριβῶς τῶν ὁποίων ὁ ἱστορικὸς ρόλος συνίσταται εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνὰ τὸν κόσμον ἀποστολῆς, ὑπὸ τὴν μορφήν ἀενάου καὶ μηδέποτε διακοπέσης πνευματικῆς παρουσίας, ὅπως τὴν συναντῶμεν μετὰ τὴν Ρώμην εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ μετ' αὐτὸ εἰς τοὺς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀναγεννηθέντας.

Οἱ θεωρητικοὶ τῆς κοσμικῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, οἱ καὶ πρόδρομοι τῆς Λατινικῆς αὐτονομίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ φορεῖς τῆς ὡς ἄνω ἀντιλήψεως καὶ κλασσικὸς θὰ μείνη, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, ὁ ἀφορισμὸς τοῦ θεοῦ Αὐγουστίνου, καθ' ὃν «ἀκόμη καὶ αἱ ὑψίσται ἀρεταὶ τῶν εἰδωλολατρῶν δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ περιώνυμα ἁμαρτήματα».

Ἐν τούτοις, ἄλλην, ἐντελῶς διάφορον ἀντίληψιν, ἀρνούμενην ἀπολύτως τὴν ὑπαρξίν ἠθικοῦ χάσματος μετὰ Χριστοῦ καὶ Ἑλλήνων, εἶχον ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παλλόμενοι ἀκόμη ἀπὸ τὰ δάφνινα νάματα τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως, ἔσπευσαν, εἰς τὸ ὄνομά τῆς ἀκριβῶς, νὰ προῦπαντήσουν τὸν θεῖον ἥρωα τῆς ὑψίστης παρουσίας.

Ὁ μέγας Ὁριγένης, ἐθεώρει τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ὡς τὴν ὑψίστην προφητείαν τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ ὁ ἐξοχος ἀπολογητὴς τοῦ νέου δόγματος, ὁ Ἰουστῖνος, ἔφθανε μέχρις ἀπολύτου συγκρίσεως τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ κωνείου.

Ἄνυπέρβλητοι ὁμως θὰ παραμείνουν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχου, τοῦ Τίτου Φαβίου Κλήμεντος : «Τὸν Κύριον τῶν πνευμάτων ποθῶ» λέγει εἰς τὸν «Λόγον προτρεπτικὸν πρὸς Ἑλληνας» ὁ Κλήμης «τὸν Κύριον τοῦ πυρὸς τοῦ Κόσμου δημιουργόν, τὸν Ἡλίου φωταγωγόν. Θεὸν ἐπιζητῶ, οὐ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὴ λάβω παρὰ Σοῦ συνεργὸν τῆς ζητήσεως ;...Εἰ βούλει, τὸν Πλάτωνα». Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὸν Πλάτωνα συνεχίζει: «Πῆ δὴ οὖν ἐξιχνευτέον τὸν Θεόν, ὦ Πλάτων. Τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς ἅπαν ἐξεῖπεῖν ἀδύνατον. Δία τί δῆτα; Ὡς πρὸς αὐτοῦ, ρητέος γὰρ οὐδαμῶς ἐστὶ. Εὐγε ὦ Πλάτων, ἐπὶ φάσει τῆς ἀληθείας. Ἄλλὰ μὴ ἀποκάμης : ζῆν μοι λαβὼν τῆς ζητήσεως τ' ἀγαθοῦ περιπαῖσι γὰρ ἀπαξαπλῶς ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ τοῖς περιλόγους ἐνδιατρίβουσιν ἐνέστακται τις ἀπόρροια θεϊκῆ».

Θαυμασίως ἱεροὶ λόγοι, ἐκπηγάζοντες ἀπὸ μίαν δισυπόστατον ἀλλὰ ἐξ ἴσου τὴν ἀθανασίαν περιβεβλημένην πνευματικότητα καὶ βεβαιοῦντες ἀκατάλυτως τὴν πνευματικὴν ὁμοιογένειαν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀλληλουχίαν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς προδρόμου καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς πληρώματος.

* * *

Ἐλέχθη καὶ προηγουμένως, ὅτι ὁ ἄκαμπτος πνευματικὸς διαχωρισμὸς μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ Κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐπεχειρήθη ἐπὶ τοῦ πολιτιστικοῦ φαινομένου τῆς Εὐρώπης, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐμφανίσῃ τὴν συνάντησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὡς πεπερασμένον σταθμὸν ἱστορικῆς ἀπλῶς διαδοχῆς καὶ ὄχι ὡς τὸ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα ἐσωτερικῆς καὶ ἀκαταλύτου πνευματικῆς ἀλληλουχίας, ὀφείλεται εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς κατίσχυσιν τῆς Δυτικῆς πρωτοκαθεδρίας, τῆς ὁποίας κύριος κοσμοθεωρητικὸς φορεὺς ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ Βατικανοῦ.

Πράγματι τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα τῆς Παππικῆς πολιτικῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπηρετήσῃ παρὰ μία μόνον καὶ ἐνιαία πολιτιστικὴ προϋπόθεσις, ἐκείνη ἀκριβῶς ἡ ὁποία ἐκπορεύεται αὐτοδυνάμως ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ πρωταποστόλου, θεμελιώνουσα οὕτω προνομιακῶς τὴν καθολικότητα καὶ τὴν παγκοσμιότητα τῆς Λατινικῆς εὐλογίας.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καθόλου ἄρνησις τῆς Ἑλλάδος ἡ ὁποία ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις καθίστατο ἐπιτακτικὴ, ἦτο φύσει ἀδύνατος. Ἐπειδὴ μάρτυρες ἀψευδεῖς τῆς συνεχοῦς καὶ αἰωνίας ἐνσαρκώσεως τῶν θαυμαστοτέρων Ἑλληνικῶν φθόγγων, ἴσταντο παρόντες ἐκεῖ ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Ficino. Ἐπειδὴ ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν εἶχε κατακλύσει τὸ θελκτικὸν Πανόραμα τοῦ κλασσικοῦ τῶν Ἑλλήνων κάλλους. Δι' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπειδὴ, ἡ Ἑλληνικὴ παρουσία καὶ μὲν δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποσιωπηθῇ καὶ νὰ ἀγνοηθῇ ἐντελῶς ἀπὸ τὴν δυτικὴν ἀναγέννησιν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπλῶς τῆς ἀνεγνωρίσθη ὑπῆρξε μία ἐξωτερικὴ καθαρῶς ἐπίδρασις, μία ἐκπαιδευτικοῦ μόνον τύπου λειτουργία, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο ὅμως δυνατὸν, ὡς ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀνομοιογενείας τῆς μὲ τὸν Χριστιανισμόν, νὰ συμβάλῃ καθ' οἷονδήποτε τρόπον, εἰς τὴν καθ' ἡμέραν αὐξοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου θεμελιώσιν καὶ πρὸς τὸν λυτρωτικὸν του προσανατολισμόν.

Οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης, οὔτε ὁ Πλάτων, οὔτε ὁ Παρθενῶν ἐξαλείφονται, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς ἀπὸ τὸ πλέγμα τοῦ ἀνατέλλοντος δυτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων του· ὁ μῦθος τὸν ὁποῖον συμβολίζουν ἕμως, εἶναι ὁ ἐκπνεύσας μῦθος ἐνός ἱστορικοῦ χθές. Ὁ Μῦθος τὸν ὁποῖον συνοδεύουν πένθιμοι θρῆνοι, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν πλέον οὔτε «παγὰν λαλέουσας, οὔτε μάντιδα δάφνην» καὶ τοῦ ὁποίου ἡ συγκίνησις δὲν καλύπτει παρὰ μόνον πνευματικὰς νοσταλγίας καὶ ἱστορημένας ἀναμνήσεις.

Δὲν εἶναι νομιζῶ ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνῃ κανεὶς ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ γεγονό-

τος ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ πολιτιστικοῦ μας καθεστῶτος, θὰ ἦτο ἄκρως πενιχρά, ἐὰν αὕτη ἐνετοπίζετο εἰς τὴν ξένην ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγωνίαν, ἐξωτερικὴν ἀπλῶς, ἀντανάκλασιν ἐνὸς ἄλλοτε ποτὲ διαλάμψαντος ὑποδειγματικοῦ παρελθόντος.

Διότι ὅσον δὴποτε μέγα, ὅσονδὴποτε λαμπρόν, ὅσονδὴποτε ἀνυπερβλήτως ὠραῖον καὶ ἐὰν ὑπῆρξεν τὸ μᾶθημα τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ, τὸ μοιραίως πεπερασμένον τῶν ἱστορικῶν δεδομένων του, τὸ καθιστᾷ ἀνίκανον διὰ τὴν ἐνεργὸν ἀντιμετώπισιν καὶ ἐπίλυσιν τῶν διαρκῶς ἀνανεουμένων προβλημάτων τῆς πνευματικῆς μας ἀγωνίας.

Ἐπὶ παραδείγματι. Ἄς ἀνατρέξωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν ιδιότητα ἐκείνην τῶν ἐλλήνων ἡ ὁποία περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην πτυχὴν τῆς πρακτικῆς των λογικῆς, ἀπετέλεσεν ἀνέκαθεν τὸ ἰδανικὸν ὑπόδειγμα τῆς ἀενάου προσπαθείας τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ προσφορωτέρου σχήματος πρὸς πραγμάτωσιν τῆς πολιτικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως καὶ πρὸς ὀλοκληρώσιν τοῦ κοινωνικοῦ του προορισμοῦ. Θὰ εὐρισκόμην ἐκτὸς θέματος ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ παραθέσω ἐδῶ τὴν θαυμαστὴν σειρὰν τῶν πολιτικῶν διδαγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκπορευθέντα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἀπετέλεσαν καὶ θὰ ἀποτελοῦν, ἐσαεὶ, τὸ ὑψίστον πολιτικὸν μᾶθημα τῆς ἀθρωπότητος.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἐλκυστικὰ καὶ ἂν εἶναι εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς σκέψεως τὰ πολιτικὰ διδάγματα, τῶν κατ' ἐξοχὴν πολιτικῶν ἀνθρώπων τῆς ἱστορίας, τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἐν τούτοις καὶ τὴν στιγμὴν ἀκόμη ὅπου προσλαμβάνουν τὰς διαστάσεις Πανανθρωπίνων ἰδανικῶν, ὅπως εἰς τὸν Πλάτωνα φερ' εἰπεῖν, προσηρμοσμένα ἀπολύτως καὶ ἐξηρημένα ἀπὸ τὴν ἰδιότυπον ἐκείνην μορφήν τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως τὴν πόλιν, μὲ τὴν ὁποῖαν οὐδεμία, οὔτε καὶ ἡ πλέον νοσταλγικὴ φαντασία εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς συνδέσῃ, εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν πολιτικῶν μας προβλημάτων κατὰ τὸ παρόν.

Πράγματι, ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ὡς Πολιτικὴ Προσωπικότης, δὲν ἀποτελεῖ ὄντότητα τὴν ὁποῖαν συγκροτοῦν ὠρισμένα τυπικὰ θεωρητικὰ γνωρίσματα ἢ καθολικῆς ἐκτάσεως κοσμοθεωρητικοὶ προσανατολισμοί, ὡς συμβαίνει τοῦτο κατὰ τὴν συγκρότησιν τῶν συγχρόνων μας πολιτικῶν ἀξιών. Ἡ ἔννοια τοῦ Ἕλληνος ὡς πολίτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ἔννοια ἐξηρημένη ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς πόλεως, ἡ δὲ πολιτικὴ του ιδιότης δὲν σημαίνει παρὰ τὴν ἀποκλειστικὴν δυνατότητα τῆς διαβιώσεως καὶ δράσεως ἐν αὐτῇ, τῆς διαβιώσεως δηλαδὴ ἐντὸς τοῦ πλαισίου ἐνὸς συγκεκριμένου πολιτικοῦ συνδέσμου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πολίτης ἀνήκει ὡς ἐκ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ.

Μὲ τὴν πόλιν καὶ τὴν μικρὰν γεωγραφικὴν ἔκτασιν ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει εἶναι ὀργανικῶς καὶ ἀναποσπάστως συνδεδεμένα, τόσον τὰ πλέον στοιχει-

ώδη τοῦ ἀνθρώπου δικαιοῦματα, ὅσον καὶ αἱ πλέον ὑψηλαὶ τοῦ πολίτου λειτουργίαι.

Ἐναντιθέτως, πέραν τῶν τειχῶν τῆς, οὐδεὶς πολιτικὸς ἐξοπλισμὸς παρακολουθεῖ τὸν Ἑλληνα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ ἔξω τῆς ἀγορᾶς τῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ κανεὶς καὶ τὸν ἐλαχιστότερον πηλὸν πολιτικῆς ὀντότητος καὶ ἀρετῆς.

* * *

Ἡ εἰς τὸν τομέα τῆς πολιτικῆς σκέψεως σημειωθεῖσα ἀδυναμία τῶν ἱστορικῶς κλεισθέντων ἐλληνικῶν ὀριζόντων, νὰ ἀναδείξουν συστηματικὰ κριτήρια ἱκανὰ νὰ θεμελιώσουν καὶ νὰ ὑπερηθήσουν τὴν δεοντολογίαν τῶν σημερινῶν πολιτικῶν μας ἀναγκῶν, δύναται νὰ εὕρῃ, ἐπαλήθευσιν ἄνευ δυσχερείας, εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς πτυχὰς τῆς πνευματικῆς συνεισφορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον αὕτη ἤθελεν ἐκληροθῆ μόνον ὡς τὸ ἄριστον μέτρον μιᾶς διαφυγούσης ἀρμονίας καὶ ὡς ἡ ἰδανικὴ συνισταμένη τῶν ὠραιότερων τοῦ παρελθόντος μορφῶν. Καὶ τοῦτο διότι ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου ἡ σύγχρονος ζωὴ ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καὶ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον περισσότερον ἀπὸ ὑποτεδῆποτε ἄλλοτε διψᾷ, δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ τοὺς ὕμνους ἀπολεσθέντων παραδείσων, οὔτε δύναται νὰ προσφερθῇ ἀπὸ οἰονδήποτε μέτρον. ἅπλως, γνωστικῆς καὶ πεπερασμένης ἱστορικότητος.

Ἐναντιμετωπίζουσα, συνεχῶς, μετὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας οἱ ὁποῖοι ἐσφυρηλάτησαν τὴν πνευματικότητά τῆς, μετὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἐλπιδοφόρον παραφορὰν καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀπογοητευτικὴν πικρίαν, ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς λύσεις ἐκεῖνας αἱ ὁποῖαι, ἡ κάθε μία μετὰ τὸν τρόπον τῆς, ἀλλὰ ὅλαι μετὰ τὸ γνῶρισμα τῆς ἐξωτερικῆς ἀπλῶς τακτοποιήσεως, ἐγγυῶντο τὴν πολυπόθητον εὐδαιμονίαν, διεπίστωσεν, ἐν τέλει, ἡ ζωὴ τῆς ἐποχῆς μας τὴν ματαιότητα κάθε προσπαθείας, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ τὴν συνδέσῃ ὀργανικῶς μετὰ τὴν «ἀρχὴν» καὶ τὸ «τέλος» τῆς, μετὰ τὸ θαῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον γεννᾶται καὶ μετὰ τὸ μυστήριον πρὸς τὸ ὁποῖον πορεύεται.

Πράγματι, ἐὰν κάτι διατρέχει σήμερον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰ παραγμένα βᾶθη τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνήσυχος συνείδησις τοῦ πνευματικοῦ «ἀπείρου» ἐντὸς τοῦ ὁποῖου αὕτη, ἐπικινδύνως ἀνεξέλεγκτος καὶ ἐπικινδύνως ἀγνοοῦσα, στροβιλίζεται. Καὶ ὅσον αἱ τεχνικαὶ δυνατότητες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου αὐξάνουν, ὅσον τὰ καταπληκτικὰ ἄλλατα τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸ φυσικὸν «τέρμα» τοῦ ἀπογυμνῶντος ἀπὸ ἀσύλληπτα ἕως τὴν ὥραν μυστικὰ καὶ τὸ φέρουν οὕτω πλησιέστερον πρὸς αὐτό, τόσο τὸ «ἄπειρον» λαμβάνει τὴν τρομακτικὴν μορφήν τοῦ «χάους», τόσο ἡ ὁποιαδήποτε προσπάθεια ἀνευρέσεως ἀνθρωπίνου «μέτρου» διὰ τὴν ζωὴν του, εἴτε αἰσθητικῆς προελεύσεως εἶναι αὐτό, εἴτε οἰκονομία λέγεται, εἴτε ἄλλως πῶς, καθίσταται ἀσήμαντος καὶ λεπτομερειακὴ, ἐμπρὸς εἰς τὴν

μαγικὴν ἔλξιν τοῦ ὑπερτάτου βιώματος τῆς ἀμέτρου αἰωνιότητος καὶ τῆς ἀδιασπάστου ἁρμονίας.

Καὶ ἐνῶ ὁ γύρω μας κόσμος καθίσταται ὅλον ἐν καὶ περισσότερον τὸ θέατρον μιᾶς μὲ ἀσύλληπτον ρυθμὸν συντελουμένης ἀπογυμνώσεως ἀπὸ τῆς φύσεως τὰ κρύφια καὶ τῆς ὕλης τὰ μυστικά, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἐπιζητεῖ ἐναγωνίως νὰ ἐπανεύρη τὰ μυστικά νόματα τῆς θείας καταγωγῆς του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ μόνον δύναται νὰ προκύψῃ τὸ βαθύτερον νόημα τῆς, ὅχι ἐκ θεμελίων διεσπασμένης καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀντινομίας διαρκῶς ἀπειλουμένης, ζωῆς, ἀλλὰ τῆς, ἐπὶ τοῦ αἰωνίου νόμου ἀκλονήτως ἐδραζομένης καὶ ἀπὸ τὴν θείαν χάριν αἰωνίως διεπομένης, ὑπάρξεως καὶ δημιουργίας.

Ὁ μεταφυσικὸς χαρακτήρ τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων καὶ διέπει τὸ πολιτιστικὸν των πρόβλημα, ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν λυδίαν λίθον τῆς ἐξακριβώσεως τῆς πνευματικῆς παρουσίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν αὐτῷ.

Διότι, τότε μόνον ἡ τοιαύτη παρουσία εἶναι, συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα, νοητή, ἐφ' ὅσον, πέραν τῆς διατυπώσεως «μέτρων» καὶ ὑποδειγμάτων ἐνὸς πεπερασμένου τύπου ἀνθρωπισμοῦ, ἡ ἀρχαία Ἑλλάς καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς εἶναι εἰς θέσιν, νὰ συνεισφέρουν πνευματικῶς εἰς τὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνανεομένην ἐπαλήθευσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὀλοκληρώσεως, εἰς τὴν ἐπαλήθευσιν δηλ. τῆς ἐνότητος μεταξὺ τῆς ζωῆς καὶ τῆς παγκοσμίου μοίρας, τῆς δράσεως καὶ τῆς θυσίας, μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐθεμελίωσε διὰ τοῦ Γολγοθᾶ ἐσαεὶ τὴν θείαν καὶ αἰωνίαν οὐσίαν τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Δὲν νομίζω ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία καὶ ὅτι συγχωρεῖται ὁ ἐλάχιστος δισταγμὸς ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἐπὶ τοῦ τεθέντος ἐρωτήματος ἀναμενομένης ἀπαντήσεως.

Ἡ Ἑλλάς εὐρισκομένη εἰς πρωταρχικὴν πνευματικὴν ἐνότητα πρὸς τὴν σύγχρονόν μας ἐποχὴν, πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν τὸ μέτρον ἀναιμάκτων, μόνον, μαθημάτων. Καὶ τοῦτο διότι ἡ μεταφυσικὴ μορφή τῆς συγχρόνου πνευματικῆς μας ἀγωνίας, οὐδαμοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος εὐρίσκει συγγενεστέραν ἀνταπόκρισιν ἀπὸ τὴν βαθύτατα θείαν στάσιν, ἐναντι ὄλων ἀνεξαίρετως τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀλάθητον χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ ἀδιάφευστον τεκμήριον τῆς παρουσίας τοῦ Ἑλλήνος ἀνθρώπου.

Πράγματι, οὐδεὶς Λαὸς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν μεταφυσικὴν τάσιν ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν θέσιν τοῦ Ἑλλήνος ἐναντι τῶν διανοητικῶν του ἀποριῶν καὶ τοῦτο διότι οὐδεὶς ἄλλος Λαὸς ἤσκησε τὴν σκέψιν του εἰς τὸ νὰ ἀναζητᾷ τὴν «ἀρχὴν» τῶν πραγμάτων, ὅπως ὁ Λαὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. «Ἀρχὴν»

τῆς ὁποίας ἡ πνευματικότης ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀναζητοῦσαν αὐτὴν ψυχὴν καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐνότῃς ὀφείλεται εἰς τὸ ἓν καὶ πᾶν εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει.

Διότι, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαίας πνευματικῆς ἀνησυχίας, ἐκ τῶν ἀπείρων ἀνωμαλιῶν καὶ ἀντιθέσεων αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὰς διαφόρους πνευματικὰς ἐμφανίσεις, ἡ ἑλληνικὴ διανόησις ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν ἀνωτέραν σύνθεσιν καὶ τὴν μοναδικὴν ἐποπτεῖαν, τὴν ὁποίαν κατ' ἀνάγκην μόνον ἡ Θεία θεμελίωσις τοῦ νόμου τῆς ζωῆς δύναται νὰ μᾶς πράσῃ καὶ νὰ μᾶς ἐγγυηθῇ.

Καὶ εἴτε διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν πόλιν ὑποχρεώσεων πρόκειται ὅπως ἀρχικῶς, εἴτε ὅπως ἀργότερον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων γενικωτέρου πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἱστορικοῦ προορισμοῦ, οὐδαμοῦ οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἀπολείπει τοὺς "Ἕλληνας ἡ πεποιθήσις περὶ τῆς ἱερότητος τοῦ συγκεκριμένου των χρέους, χρέους τοῦ ὁποίου ἡ ἔκτασις καὶ ἡ ἀντοχὴ ἐξικνουῦνται πολὺ μακρότερον καὶ καλύπτουν κόσμους πολὺ μεγαλυτέρους ἀπὸ ἐκείνους ἐντὸς τῶν ὁποίων τοὺς ἐντοπιζοῦν, οἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς του ἐρμηνευταί.

Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς, τὸ καθολικώτερον πνευματικὸν κριτήριον τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, δὲν εἶναι οὔτε ἡ γνωστικὴ του σαφήνεια, οὔτε ἡ αἰσθητικὴ του πληρότης, οὔτε ὅλα τὰ ἄλλα ἐκεῖνα «καθ' ἕκαστον» πνευματικὰ χαρακτηριστικὰ, τὰ ὁποῖα διεμόρφωσαν τὸ ἄφθαστον πρᾶγματι μεσουράνημα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ πλεόν θεμελιώδες γνῶρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ ἀνελλιπὴς ὑπαρξις θεοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ὑποστρώματος εἰς ὅλας ἀνεξαίρετως τὰς μορφὰς τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας, μορφὰς αἱ ὁποῖαι πέραν καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπὶ μέρους προοπτικῆς, εἰς τὸ ὑπόστρωμα ἀκριβῶς αὐτὸ ὀφείλουν τὴν σημασίαν των ὡς αἰώνιων κατευθύνσεων καὶ ὡς αἰώνιων συμβόλων.

Καὶ δὲν ὑπάρχει ἔργον, ἀπὸ ἐκεῖνα ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐσυνήθισε νὰ ὑποκλίνεται καὶ νὰ συστέλλεται ἡ ἀνθρωπότης, ἡ λειτουργικὴ τελειότης τοῦ ὁποίου νὰ μὴν ἀποδίδεται εἰς τὴν ἱερότητα τοῦ χρέους τοῦ ἐκάστοτε δημιουργοῦ του, τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος, εἰς ἓνα συνεχῶς ἀνανεούμενον μυστήριον, ἐλάμβανε ἐκάστοτε τὴν θεῖαν ἐξουσίαν, νὰ δημιουργῇ ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζῇ ἐπὶ τῆς Γῆς, ταυτοχρόνως, ὡς πλάσμα καὶ ὡς πλάστης.

Ὑπὸ αὐτάς τὰς συνθήκας, δὲν πρέπει νὰ ἀπορῇ κανεὶς ὅτι διαγράφονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν οἱ χρυσοὶ αἰῶνες καὶ ἀνεγείρουν τὰς Ἀθῆνας των οἱ Περικλεῖς. Διότι χρυσοὶ αἰῶνες καὶ Ἀθῆναι δὲν γράφονται εἰς τὰς δέλτους τῶν γεγονότων ἀπὸ τὴν τυχαίαν ἀπλῶς συγκέντρωσιν τῆς δυνάμεως ἢ τὴν ἔστω καὶ ἀσφυκτικὴν συσσώρευσιν γνώσεων καὶ στοχασμῶν.

Αἱ ἀνυπέβλητοι αὐταὶ στιγμαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἐξάρσεων καθίστανται δυναταί, μόνον ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπινος τύπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀπαγορεύονται εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄριστον ἀπλῶς μιᾶς ὠρισμέ-

νης επίδοσεως και από τον έκλεκτον μιᾶς ὀρισμένης μόνον ἀρετῆς. Ὁ ἀνθρώπινος τύπος ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ ἰδεώδες τῶν ἐποχῶν αὐτῶν εἶναι κάτι τὸ εὐγενέστερον ἀπὸ τὸν τεχνίτην, εἶναι κάτι τὸ ὠραιότερον ἀπὸ τὸν ἀθλητὴν, εἶναι κάτι τὸ πνευματικώτερον τοῦ φιλοσόφου! εἶναι ἡ συνισταμένη ὄλων τῶν ἀρετῶν αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἀπὸ τὸν Θεῖον προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου: Εἶναι ἡ πλέον ὑψηλὴ ἐνσάρκωσις τοῦ πνευματικοῦ ἰδεώδους τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἶναι ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων ἀνέθετε τὴν παρακαταθήκην τῶν «νόμων» τῆς Πολιτείας του: Εἶναι ὁ Θεῖος ἀνὴρ.

* *

Ἀνεφέρθη εἰς τὰ προηγούμενα πῶς και διατὶ ὁ θεῖος αὐτὸς χρωματισμὸς τῆς αἰωνίας Ἑλληνικῆς ζωῆς και ἡ καλύπτουσα αὐτὴν θρησκευτικότης, παρεσιωπήθησαν ἐπὶ τόσον καιρὸν ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας και διατὶ ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους διεκηρύσσεται μὲ φανατισμὸν ὅτι, ὅ,τι ἐνυπάρχει ἐν αὐτῷ εἶναι μία ξένη πρὸς πᾶν τὸ μεταφυσικόν, και στεγνοτάτη κλασικότης.

Ἄλλοτε χάριν ὀρισμένων ἐπιδιώξεων, και ἄλλοτε ὅπως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ διαφωτισμοῦ, διότι ἡ ἀντίληψις αὐτὴ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐφωτίζετο καλύτερον ἀπὸ τὸ ὀρθολογιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἡ Ἀρχαιότης αὐτὴ ἐκρατεῖτο μακρὰν τῆς δῖψης ἐκ «τῆς πίστεως» και ἀπεκλείετο ἡ οἰκδῆποτε σχέσις τῆς «θρησκείας» μετ' αὐτῆς.

Ἐχρειάσθη νὰ περάσουν 100ετηρίδες ὀλοκλήροι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ λεγομένου «Ὀὐμανισμοῦ» διὰ νὰ στραφῆ ἐκ νέου και ὑπὸ τὴν πίεσιν γενικωτέρων πνευματικῶν προϋποθέσεων, ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν Ἑλλάδα και νὰ ἀνεύρῃ εἰς τὴν σύνθεσιν ἀκριβῶς μεταξὺ τοῦ θεοῦ και τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου, ὅπως αὐτὴ ἀπαντᾷ ἐκεῖ, τὸν δεσπύζοντα τόνον τοῦ μύθου τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ζωῆς.

Ὁ μῦθος ὅμως αὐτός, ὄχι μόνον ἀρνεῖται ἐπιμόνως τὴν ἀποξένωσιν και τὴν ἀποκοπὴν του ἀπὸ τὸν μεταφυσικὸν πάλμον τῆς σημερινῆς μας ἐποχῆς. Ἀντιθέτως ὁ μῦθος αὐτός, διεκδικεῖ τὸ προνόμιον τῆς πνευματικῆς προετοιμασίας και τοῦ ἠθικοῦ προαγγέλματος διὰ τὴν ὑψίστην ἀποκάλυψιν ἡ ὁποία ἤλθε νὰ πληρώσῃ τὸν χρόνον τῆς Ζωῆς και νὰ τῆς χαρίσῃ τὸ ἄγγελμα τοῦ Εὐαγγελίου και τοῦ Χριστοῦ.

Πράγματι, εἰς τὴν ἀθάνατον σύνθεσιν τῆς χριστιανικῆς συλλήψεως ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προέκυψεν ἡ ἀκατάλυτος ἐνότις μεταξὺ τοῦ Θεοῦ και τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς συνεισφέρει τὸ ἀπαραίτητον πνευματικὸν ἐπίπεδον τῆς μοιραίας τῶν δύο στοιχείων συναντήσεως. Καὶ τοῦτο διότι μόνον εἰς τὴν θείαν ποιότητα τῆς ἀνθρωπίνου φαινομένου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐνυπάρχει τὸ πνευματικὸν κλῖμα διὰ τοῦ ὁποῖου συνάπτει τὸν μυστικὸν μὲ τὴν ἀνθρωπότητα ἀραβῶνα του, ὁ Θεάνθρωπος Θεὸς τοῦ Γολγοθᾶ.

Ὁ ἱερὸς χαρακτήρ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς και τῆς ἐν αὐτῇ δημιουργίας, ἀπο-

τελεῖ, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς, τὴν θεμελιώδη πνευματικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν διαλεκτικὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὅποιος διὰ τῆς συνεισφορᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου, αὐτὴν τὴν φορὰν στοιχείου τῆς θεότητος, ὀλοκληρῶναι τὸν σύνδεσμον μεταξύ Θείας καὶ ἀνθρωπίνης μοίρας, μεταξύ Θείου καὶ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ.

Ἡ θεοποίησις δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πνευματικὴ διαδικασία, μοιραίως προετοιμάζουσα τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Θεοῦ.

* *

Πολὺ μακρὰν. Πέραν πολὺ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ χρόνου μιᾶς ἀπλῆς ἐκθέσεως σκέψεων «ἐπ' εὐκαιρίᾳ», θὰ ὠδήγει ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις τῶν ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὰ ὅποια ἀναδεικνύουν τὴν καθ' ἕκαστον πνευματικὴν συγγένειάν των μετὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ καθιστοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος, πολιτισμὸν αὐτόχρημα Χριστοφόρον.

Πράγματι, εἶναι τόσον ἄφθονοι οἱ Χριστιανικοὶ μῦθοι οἱ ὅποιοι πάλλονται ἀπὸ Ἑλληνικὰς Παραστάσεις καὶ εἶναι τόσαι πολλὰ αἱ περιπτώσεις τῶν Ἑλληνικῶν Θρησκευτικῶν Θεσμῶν, εἰς τὰς ὅποια δύναται νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς κλασσικὰς προϋποθέσεις διὰ τὰς μορφὰς τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ λατρείας, ὥστε ἡ παράθεσις των καὶ μόνον, νὰ ἐσήμαινε αὐτὴν ταύτην τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν μυθολογικῶν καὶ πνευματικῶν φάσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Οὕτως, διὰ νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τοὺς μύθους, ὀλόκληρος ἡ Χριστιανικὴ παράδοσις ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν τῆς Ἁγίας Γεννήσεως καὶ τῆς Θείας καταγωγῆς τοῦ Σωτῆρος, ὅπως τὴν συναντῶμεν π.χ. εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, καλύπτεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπὸ ἀρχαίας Ἑλληνικὰς Παραστάσεις.

Ἡ γέννησις Θεοῦ ἐκ Παρθένου εἶναι τυπικὸν γνῶρισμα τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὅπως Ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ διὰ τοῦ ἀστέρος ἀναγγελία τοῦ θαύματος τῆς Θεογονίας.

Ἀπὸ τὸν κόσμον ἐξ ἄλλου τῶν Ἑλληνικῶν μύθων εἶναι εἰλημμένη καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν Παρθένον, ὅσον καιρὸν αὐτὴ ἔφερεν εἰς τὴν κοιλίαν της τὸν περιούσιον καρπὸν. Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς συνέβη, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἴδιον καὶ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου.

Ἡ συμβολικὴ ἐξ ἄλλου σημασία τῶν Θεοφανείων, ὡς γεννήσεως («ἐν πνεύματι») ἔχει καὶ αὐτὴ ἀπείρους παραλληλισμούς, εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ἐπιφανέντας Θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἐξ οὗ καὶ ἀρκετοὶ τῶν Βασιλέων τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἐλάμβανον κατὰ τὴν ἀνάρρησίν των εἰς τὸν Θρόνον τὸ ὄνομα Ἐπιφάνης, διὰ νὰ ὑπενθυμίζουσι οὕτω κατὰ τὸν ἐντονώτερον τρόπον τὴν ἱερὰν φύσιν τῆς Θείας Ἐπιφανείας των, ὡς Θεῶν-Βασιλέων ἐπὶ τῆς γῆς.

Εἰρήσθω ἐν παρενθέσει, ὅτι αὐτὴ καθ' αὐτὴν ἡ «λατρεία» τοῦ «Κυριάρχου

Βασιλέως» τὴν ὁποίαν συναντῶμεν ὡς τὸν ἐπικρατέστερον θρησκευτικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, ἀποτελοῦσα τὸν δυναμικώτερον τῶν μύθων τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀποθεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης παρουσίας, ἔχει ἀναμφισβήτητον πνευματικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ ἀνθρωποπλαστικὸν στοιχεῖον τοῦ Βασιλέως-Χριστοῦ.

Ἄλλ' ἐλέχθη καὶ προηγουμένως. Τὸ σύμπλεγμα τῶν μύθων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀτελείωτον, ὅπως ἀτελείωτος εἶναι καὶ ἡ παράθεσις τῆς ἀναλογίας τῶν συμβόλων τὰ ὅποια εὔρον κατὰ καιρούς—ταυτόσημον συγνὰ χρησιμοποίησιν—καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην λατρείαν.

Ἐξ ἄλλου, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐνδιαφέρει περισσότερο τὸ προκειμένον θέμα, δὲν εἶναι ἡ συλλογὴ συμβολικῶν παραλλήλων μεταξὺ τῆς λατρείας τῶν Θεοποιουμένων προσωποποιήτων καὶ ἐκείνης τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ. Τοιοῦτοι παραλληλισμοὶ ὑπάρχουν καὶ δύνανται ἀφθόνως νὰ διαπιστωθῶν καὶ εἰς πολὺ εὐρύτερον θρησκευτικὸν κύκλον καὶ εἰς πολὺ ἀπομεμαχρυσμένας ἐποχάς, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει καὶ πνευματικὴν συγγένειαν τῶν ἐκάστοτε συγκρινόμενων θρησκευτικῶν φάσεων τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐνδιαφέρει κυρίως ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ διαπίστωσις τῆς ποιότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς φορέως διανοημάτων, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν τὴν πνευματικὴν προετοιμασίαν διὰ τὸ «πλήρωμα» τοῦ χρόνου καὶ τῆς ζωῆς, ὅπως τὸ ἀπεκάλυψεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ γέννησις καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ναζωραίου.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἶναι ἀρκετὴ νομίζω ἡ γενομένη διαπίστωσις περὶ τῆς βαθυτάτης εὐσεβείας ὡς πρὸς τὸν θεῖον προσανατολισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία διακρίνει ἀνεκαθεν τὸν Ἕλληνα καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀρραγὲς ὑπόβαθρον τοῦ πνευματικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ του πολιτισμοῦ.

Ὁ Hölderlin, ὁ τραγικώτερος νοσταλγὸς τῶν Ἑλληνικῶν παλμῶν εἰς τὴν σύγχρονον πνευματικὴν ἀγωνίαν, ὡς ἐξῆς κλείνει τὴν πρώτην στροφὴν τῆς Ὁδῆς του «πρὸς τοὺς νέους ποιητάς»:

«Ἄς εἰσθε μόνον εὐσεβεῖς, ὅπως ὑπῆρξε ὁ Ἕλληνας».

Πράγματι. Εὐσέβεια εἶναι ἡ μόνιμος στάσις ἡ ὁποία ἐξέθρεψε τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐσέβεια καὶ εὐλάβεια θεία, ὄχι μόνον ἐκεῖ ὅπου τὸ ἔργον αὐτὸ προσλαμβάνει τὴν πνευματικὴν του ἀποκορύφωσιν, εἰς τὴν σφαῖραν δηλαδὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος, τῶν Στωϊκῶν καὶ τοῦ Ἐπικούρου, ὅπου ἡ σκέψις τῶν Ἑλλήνων γίνεται ἠθικὴ φιλοσοφία καὶ τὴν βεβαιωμένην πλέον ἀπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν Θεότητα, πληροῖ κατ' ἀνάγκην τὸ δέος τοῦ ἀγνώστου καὶ ἡ πίστις τοῦ μὴ θεατοῦ. Ἀλλὰ εὐλάβεια κυρίως καὶ πρὸ παντός, εἰς αὐτὴν τὴν θεώρησιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου ἀκόμη ἡ σκέψις τῶν Ἑλλήνων ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ αὐστηρῶς ἀνθρωπομετρικῆ.

Αὕτῃ ἡ εὐλάβεια καὶ αὐτὸς ὁ ἱερὸς σεβασμὸς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ὡς προῖ-

ὄν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀναφαίρετον ἀξιοπρέπειάν του, ἀποτελεῖ καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ ὑψίστου πολιτιστικοῦ διδάγματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος : Ἐκείνου ἀκριβῶς τὸ ὅποῖον παραμένει γνωστὸν εἰς τοὺς χρόνους μας ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ «ἀνθρωπισμοῦ» ἢ ὅπως ἕλλως καθιερώθη νὰ λέγεται «οὐμανισμοῦ».

Ἄνευ αὐτῆς τῆς εὐλαβείας, ἄνευ δηλαδὴ τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου ἐν αὐτῷ, ὁ ἀνθρωπισμὸς τῶν ἀρχαίων δὲν θὰ ἦτο παρὰ ἓνα νεκρὸν πρότυπον ἐνὸς ἀποστεωμένου κλασικισμοῦ, τὸ ὅποῖον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ τὴν θέσιν τῆς Ζώσης καθοδηγήσεως καὶ τῆς Ζώσης ἀρετῆς. Καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῶν Ἑλλήνων, ἤλθε νὰ μᾶς διαιωνίσῃ ὁ Χριστιανισμὸς. Πράγματι, ἂν κάπου ἡ ἀναζωογόνησις τῶν Ἑλληνικῶν διανοημάτων ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ προσλαμβάνει τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν μορφήν τῆς αἰωνίας τῆς ἐπικαιρότητος· ἂν εἰς ἐν σημεῖον τῆς Ἑλληνικῆς σκέψεως ἡ συνάντησις τῆς μετὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἀγάπην Του, τῆς παρέχει τὴν ἀθάνατον εὐκαιρίαν νὰ δυνηθῇ μετὰ νέαν ὅλως δύναμιν νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ σκορπᾷ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὰ ἀγαθὰ τῆς πνευματικῆς τῆς εὐλογίας, τοῦτο συμβαίνει ἀναμφιβόλως ἐκεῖ ὅπου ἡ Χριστιανικὴ τοῦ πλησίον ἀγάπη, συναντᾷ καὶ ὀλοκληρώνει μετὰ τὴν πανανθρώπινον θερμότητά τῆς, τὴν πολιτισμένην ἔννοιαν τῆς ἀμέτρου ἠθικῆς, τῆς τοῦ ἀρχαίου κόσμου φιλαλληλίας. Καὶ τοῦτο διότι, ὅσονδῆποτε βαθὺς καὶ ὅσονδῆποτε γνήσιος εἰς τὴν ἱερότητα του καὶ ἐν εἶναι ὁ σεβασμὸς αὐτὸς τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν προμνημονουθεῖσαν τὴν ἀρετὴν, ἔχει ἐν τούτοις κατ' ἀνάγκην περιωρισμένην τὴν ἄσκησιν καὶ ἐντοπισμένην τὴν ἀκτῖνα.

Προσδιοριζόμενος κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὰ στενὰ κριτήρια τῆς «πόλεως», στερεῖται ἀκόμη καὶ ὅταν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου προσκτᾷ ἀναμφισβητήτως μεγαλυτέραν ἐλαστικότητα, τοῦ καθολικοῦ ἐκείνου χαρακτῆρος ὁ ὅποῖος θὰ δυνηθῇ νὰ τὸν συνδέσῃ μετὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρον διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ πανάνθρωπον ἰδανικόν.

Εἶναι στιγμή ὑπερτάτης πνευματικῆς ὀλοκληρώσεως ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν, ἡ νέα Θρησκεία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν στέρησιν αὐτὴν καὶ νὰ πληρώσῃ τὸ ἐξ αὐτῆς προκύπτον, ἀφόρητον διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀνθρωπισμὸν, κενόν.

Καὶ τοῦτο διότι ἡ ὑπερτάτη θυσία διὰ τὴν ἀγάπην καὶ ἡ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος ἐπιτευχθεῖσα συνένωσις μετὰ τὸν παγκόσμιον πόνον καὶ τὴν παγκόσμιον χαρὰν, ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸν θεῖον φορέα των, τὸν Χριστιανισμὸν, νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὴν πολιτιστικὴν προσκύνησιν τοῦ προσώπου, τὴν ἠθικὴν ἔντασιν τῆς ὁποίας αὕτη ἐπὶ αἰῶνας ἐστερεῖτο καὶ τῆς ὁποίας μόνον τώρα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Χριστιανικῆς καὶ πανανθρωπίνης συναδελφώσεως ἠδύνατο νὰ γευθῇ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὑπὸ αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις, τὸ κλασσικὸν ἰδεῶδες τῆς Ἑλληνικῆς φιλαλληλίας προσλαμβάνει ἀνεόγητον πλέον τὰς πνευμα-

τικὰς διαστάσεις τὰς ὁποίας μὲ ὄνειροτρόφον πόθον ἐπεθύμει δι' αὐτὸ ἢ ἀρχαία στοά. Καὶ φερόμενον τῶρα ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν πτερυγῶν τῆς «τὸ ἄπειρον ἐναγκαλιζομένης ἀγάπης, δύναται νὰ καθησυχάσῃ πλέον τὸν Πλάτωνα, περὶ τοῦ ὅτι ἀληθῶς φιλόανθρωπος» εἶναι ἢ βαθυτέρα καὶ πλέον καθολικὴ τοῦ ἀνθρώπου χορδή.

Καὶ εἰς καμμίαν ἄλλην περίπτωσιν νὰ μὴν εἶχον συναντηθῇ οἱ δύο κόσμοι καὶ ἐὰν ἄγνωστοι μεταξὺ ἀγνώστων εἶχον κατὰ τὰ ἄλλα συνεχίσει τὴν πορείαν των τὴν κοσμοϊστορικὴν, ἀρκεῖ νομίζω αὐτῇ ἢ συναδέλφωσίς των εἰς τὸ σημεῖον τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ιδεώδους, διὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ ἔσαεῖ, κοινὸν τὸ προσκύνημα καὶ ταυτόσημον τὴν τιμὴν.

* * *

Ἐπεράτωσα τὴν ἔκθεσιν τῶν σκέψεων μὲ τὰς ὁποίας ἤθελα νὰ Σᾶς παρουσιάσω τὴν πνευματικὴν συγγένειαν ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ μου. Μέγα τὸ θέμα, ὀλίγος ὁ χρόνος, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι αἱ πνευματικαὶ μου δυνάμεις.

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη ἢ σημερινὴ ὁμιλία δὲν ἀπέδειξεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ ὑποστηρίξω, οὐδεμίαν ἀνησυχίαν αἰσθάνομαι διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς «θέσεως» ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ προεκλήθη αὕτη. Διότι ἡ σχέσις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Εὐαγγελίου δὲν εἶναι θέμα ἐξαρτώμενον μόνον ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ιδιοσυγκρασίαν καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπόψεις τοῦ ἐκάστοτε ἐρευνητοῦ τῆς. Ἡ συσχέτισις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν πίστιν πρὸς τὴν Θρησκείαν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀγάπης ἔχει θεμελιωθεῖ ἀκαταλύτως ἀπὸ τὴν ζῶσαν πνευματικότητα τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὴν βαθυτέραν καὶ πλέον γόνιμον ἀρετὴν.

Ἀκριβῶς διότι ἔχει αὐτὸ τὸ πνευματικὸν ἔρεισμα ὁ πολιτισμὸς τῆς Νέας Ἑλλάδος, εἶναι ταυτοχρόνως παρῶν καὶ ἀθάνατος καὶ ἀκριβῶς διότι χριστιανικὰ ἅμα καὶ Ἑλληνικὰ εἶναι τὰ ἰδανικά του, γνωρίζει καὶ συναισθάνεται τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀναποφύκτου τοῦ ἀποστολῆς. Νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν πίστιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν του, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ τὴν ἐκληρονόμησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν Πατέρων του καὶ ὅπως τὴν καθηγίασε μὲ τὴν θυσίαν του ὁ Χριστὸς καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ κρατᾷ ὑψηλά, ὡς ἀμόλυντον σύμβολον τῆς ἠθικῆς ἀποστολῆς του, τὸν ὠραιότερον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα προσανατολισμὸν, ἐκεῖνον τὸν τοῦ Μενάνδρου:

«Ὡς χαρίεν ἔσε ἀνθρωπος, ὅταν ἀνθρωπος ᾖ».